

Conclusie

In zijn bespreking, waarin hij de pijlers van De Kat Angelino's synthese-theorie wilde wegzagen, viel Kraemer vooral diens optimisme aan, dat hij ongefundeerd achtte. *De Stuw* beoordeelde hem als een 'wonderbaarlijk knappe, maar onwezenlijke auteur'⁸². De Kat Angelino zelf meende zijn boek in de eerste plaats geschreven te hebben voor 'alle vrienden van orde en gezag'⁸³. Dit lijkt toch in strijd met het humanitaire idealisme waarvan zijn boek was doordrenkt. De Kat Angelino zag de geschiedenis als de geleidelijke ontwikkeling en verwezenlijking van een idee, die van de 'synthese der culturen'. Om deze idee te funderen maakte hij gebruik van een ver doorgevoerde vergelijking van de westerse en oosterse culturen. Hij probeerde de verwantschap van deze culturen aan te tonen door middel van een godsdienstfilosofie, die als uitgangspunt de twee componenten had, namelijk de sociale en de geestelijke, die De Kat Angelino als kenmerkend voor godsdienst in het algemeen beschouwde. In het christendom waren deze componenten niet alleen het verst ontwikkeld, maar ook het meest in evenwicht. Het westen was hierdoor in staat andere culturen tot ontwikkeling te brengen. Zo legitimeerde De Kat Angelino het kolonialisme als een zedelijk hoogstaand verschijnsel.

In zijn denken bleek De Kat Angelino een sterke invloed te hebben ondergaan van de neo-hegeliaanse stroming in de Nederlandse filosofie, waarvan Bolland de belangrijkste vertegenwoordiger was. Bracht Bolland zijn toehoorders door zijn retoriek in een staat van 'intellectuele dronkenschap'⁸⁴, De Kat Angelino wist zijn lezers en vooral zichzelf in een vergelijkbare roes te brengen. Zijn synthese stelde zich de eenheid van oost en west tot doel, maar het beeld dat De Kat Angelino van het westen schetste wekte in zichzelf al de indruk van een vrijwel volledige volmaaktheid. Veranderingen zouden vooral in het oosten optreden. Toch was dat niet alles: de westerling, die in de koloniale wereld werkzaam was en daar 'The Call of the East' vernam, had, in dat ogenblik van bewustwording, een eenheidsbeleving die De Kat Angelino een 'voor-geboortelijke herinnering' noemde. Was de synthese iets anders dan dit zelfde, onbewuste terugverlangen naar een voorgoed voorbij verleden, naar de patriarchale, hiërarchische samenleving die het westen niet meer was? Uit De Kat Angelino's kolonialisme sprak zo toch óók een onderhuidse bezorgdheid over de toekomst van zijn eigen Europese cultuur. Hij nam toch meer van het pessimisme van zijn voorbeelden als Bolland en Durkheim over dan hij zelf wilde toegeven. Aan zijn conservatieve visie op de westerse cultuur was het meest belangwekkende wel dat hij van het kolonialisme een spirituele regeneratie van Europa verwachtte.

De belangrijke plaats die het 'organische', het natuurlijk gegroeide, in De Kat Angelino's denken innam, wijst in dezelfde richting. De Indische maatschappij, 'Groot-Nederland', de Volkenbond, zij moesten zich 'organisch' ontwikkelen. Veranderingen moesten in het bestaande zijn geworteld, niet gebaseerd zijn op een

82 Kraemer, 'Het boek van De Kat Angelino', 353-356, 377, 397-399; *De Stuw*, II, vii (1931) 21.

83 Zie noot 8.

84 Kossmann, *Lage Landen*, I, 372.

A. P. TASELAAR

utopisch, revolutionair toekomstbeeld. In de koloniale wereld betekende dit dat de maatschappij moest worden opgebouwd vanuit de bestaande inheemse gemeenschappen. 'Orde en gezag' waren dan een eerste vereiste. Zo was de 'synthese der culturen', volgens Van Leur alleen een bruikbaar begrip in de metafysica en de politiek, beide tegelijk. Het doel van de 'kruisvaarders van de synthese'⁸⁵ was dan ook onbereikbaar. 'Rekent d'uitslag niet, maar telt het doel alleen', schreef De Kat Angelino in 1961⁸⁶. Had hij zichzelf anders kunnen troosten?

85 De Kat Angelino, *Staatkundig beleid*, I, 473.

86 De Kat Angelino, 'Ontwikkelingsgedachte', 65.